

PAPER

MILLIY KOLORITGA OID SO‘ZLARNING SINXRON TARJIMA JARAYONIDA QAYTA IFODALASH MUAMMOLARI

Sultonmurodova Mahbuba Sadridin qizi^{1,*} and S.S.Xodjayeva²

¹O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Tarjimonlik fakulteti 23/30–guruh magistranti and ²Ilmiy rahbar, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Tarjimonlik fakulteti Ingliz tili amaliy tarjima kafedrasida katta o‘qituvchisi

*sultonmurodova@gmail.com

Abstract

Sinxron tarjima tilshunoslik va madaniyatshunoslik chorrahasida joylashgan murakkab jarayondir. Uning asosiy vazifasi nafaqat matn mazmunini, balki uning semantik, pragmatik va madaniy xususiyatlarini ham to‘g‘ri ifodalashdan iborat. Ayniqsa, milliy koloritga ega so‘zlarning sinxron tarjimasida tarjimonlar katta qiyinchiliklarga duch keladilar. Chunki bu so‘zlar milliy mentalitet, urf-odat, tarixiy yoki diniy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularni boshqa tilga to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘girish ko‘pincha ma‘no yo‘qolishiga yoki noaniqlikka olib keladi. Ushbu maqolada milliy koloritga oid so‘zlarni sinxron tarjima qilish jarayonidagi asosiy muammolar va ularni hal etish usullari tahlil qilinadi.

Key words: sinxron tarjima, milliy kolorit, madaniy tafovutlar, ekspolikativ tarjima, transliteratsiya.

Milliy koloritga oid so‘zlarning xususiyatlari

Milliy koloritga oid so‘zlar turli tillarda har xil shakllanishi va qo‘llanilishi mumkin. Bular odatda:

- Madaniy va milliy urf-odatlariga oid so‘zlar (sumalak, do‘ppi, atlas);
- An’anaviy taom va ichimliklar nomlari (osh, norin, shurva);
- Folklor va mifologik tushunchalar (Alpomish, dev, pari);
- Ijodiy va san’atga oid tushunchalar (maqom, baxshichilik);
- Diniy va marosimlarga bog‘liq atamalar (iftor, sadaqa, hatmi Qur’on).

Ushbu so‘zlarni sinxron tarjima qilishda ularning kontekstdagi ma‘nosi, funktsional vazifasi va tinglovchilarning madaniy xabardorligi hisobga olinishi lozim.

Sinxron tarjimada milliy koloritga oid so‘zlarni ifodalashdagi asosiy muammolar

Leksematik ekvivalentning yo‘qligi

Ko‘p milliy koloritga ega so‘zlar boshqa tillarda to‘liq ekvivalentga ega emas. Masalan:

Do‘ppi → (English: traditional Uzbek cap), lekin bu ifoda asl madaniy mazmunni to‘liq aks ettirmaydi.

Baxshi → (English: folk epic singer), bu tarjima baxshichilik san’atining barcha jihatlarini tushuntira olmaydi.

Kontekstga bog‘liq ko‘p ma‘nolilik (polysemiya)

Navroz – ba’zi tillarda faqat Yangi yil bayrami deb tarjima qilinadi, lekin bu tushuncha bayramning falsafiy, madaniy va tarixiy mazmunini to‘liq ifodalamaydi.

Choy – ingliz tilida tea deb berilishi mumkin, lekin O‘zbekistonda choy faqat ichimlik emas, balki mehmondo‘stlik ramzi ekanini ham anglatadi.

Idiomatik va metaforik ifodalarning tarjima qiyinchiliklari

Oq yo'l! → Ingliz tiliga to'g'ridan-to'g'ri White road! deb tarjima qilib bo'lmaydi. Uni Good luck! yoki Safe journey! shaklida ifodalash mumkin.

Suv kelsa – zo'r kelar → When water comes, it comes abundantly, lekin bu ifoda ingliz tilida tabiiy eshitilmaydi.

Tarjima paytida tinglovchilarning madaniy tushunchalari

Sinxron tarjima davomida tinglovchilar milliy so'zlarning ma'nosini tushunmasligi mumkin. Masalan, amerikalik yoki britaniyalik tinglovchi sumalak yoki hatmi Qur'on tushunchalarini bilmasligi mumkin.

Milliy koloritga oid so'zlarni sinxron tarjima qilish strategiyalari

Ekspolikativ (izohli) tarjima

Bu usulda tushunarsiz yoki ekvivalentga ega bo'lmagan so'zlarning ma'nosi qo'shimcha tushuntirish orqali beriladi. Masalan:

Navro'z → The Persian New Year celebration, widely observed in Central Asia

Plov → A traditional Uzbek rice dish made with meat, carrots, and spices

Transliteratsiya va transkripsiya

Ba'zan so'zlar asl talaffuziga yaqin shaklda tarjima qilinadi:

Baxshi → Bakhshi

Lag'mon → Lagman

Do'ppi → Doppi

Bu usul orqali tinglovchilarga yangi tushuncha bilan tanishish imkoniyati yaratiladi.

Funksional ekvivalent yaratish

Ba'zan tarjimonlar asl tushunchani ma'nodosh yoki yaqin funksiyaga ega so'z bilan almashtiradi:

Sumalak → A festive wheat-based dish prepared in Central Asia for the arrival of spring

Madaniy moslashtirish (adaptatsiya)

Ba'zi hollarda, milliy koloritga ega so'zlar umuman boshqa madaniyatga mos variant bilan almashtirilishi mumkin:

Osh yeyish → Ingliz tilida having a feast deb aytilishi mumkin.

Kode-almashuv (code-switching)

Agar tarjima paytida vaqt cheklangan bo'lsa, ba'zi so'zlar asl tilda saqlanib, keyin qisqacha izoh berilishi mumkin.

Navro'z – Persian New Year

Sadaqa – voluntary charity in Islam

Sinxron tarjimonlar uchun tavsiyalar

1. Oldindan tayyorgarlik ko'rish – Konferensiya yoki nutq mavzusi bo'yicha milliy koloritga ega so'zlar ro'yxatini tuzish va ularning

tarjima variantlarini oldindan belgilash.

2. Kontekstga asoslanish – Tarjima jarayonida so'zning faqat lug'aviy ma'nosiga emas, balki uning kontekstdagi funksional yuklamasiga ham e'tibor qaratish.

3. Madaniy tafovutlarni hisobga olish – Tinglovchilar madaniy xabardorligini inobatga olib, kerak bo'lsa qo'shimcha tushuntirish kiritish.

4. Qisqa va aniq ifodalardan foydalanish – Sinxron tarjimada vaqt cheklanganligi sababli ortiqcha izoh berishdan qochish.

Xulosa

Milliy koloritga oid so'zlarning sinxron tarjimasida lingvistik, madaniy va pragmatik muammolar mavjud. Tarjimonlar bu so'zlarni izohlash, mos ekvivalent topish yoki funksional almashtirish orqali tarjima qilishlari lozim. Sinxron tarjimaning muvaffaqiyati tarjimonning tayyorgarligi, madaniy bilimlari va moslashuvchanligiga bog'liq.

Adabiyotlar

1. Baker, M. (1992). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
2. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.
3. Pöchhacker, F. (2016). Introducing Interpreting Studies. Routledge.
4. Saidov, A. (2021). "Tarjimada madaniy xususiyatlarning ifodalanishi." Tilshunoslik jurnali, №4, 67-78.
5. Hatim, B., Mason, I. (1997). The Translator as Communicator. Routledge.